

Neobjavljeno pismo Antuna Vrančića iz 1534. godine

Maloča, Anđela

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:017967>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-24**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA KLASIČNU FILOLOGIJU

Andela Maloča

Neobjavljeno pismo Antuna Vrančića iz 1534. godine

Diplomski rad

Mentor: dr. sc. Neven Jovanović, red. prof.

Zagreb, srpanj 2023.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Život i djelo Antuna Vrančića.....	2
2.1. Život	2
2.2. Djelo	4
3. Epistolarij Antuna Vrančića.....	7
4. Neobjavljeno pismo Antuna Vrančića (1534).....	10
4.1. Guillaume du Bellay kao adresat	14
4.2. Analiza pisma.....	17
5. Primjena u nastavi latinskog jezika	25
6. Zaključak	27
7. Literatura	28

1. Uvod

U ovom radu upoznat ćemo se s likom i djelom hrvatskog humanista Antuna Vrančića. Bio je u službi kralja Ivana Zapolje i njegove udovice Izabele dvadeset godina, a nakon prelaska na habsburški dvor ističe se kao diplomat Ferdinanda I. i njegova nasljednika Maksimilijana II. te znatnije napreduje u karijeri. Vrančićev književni opus je raznolik i sastoji se od povijesnih spisa, putopisa, životopisa suvremenika, govora, pjesama, a najvećim dijelom od pisama. Vrančićev epistolarij sadrži gotovo tisuću očuvanih pisama upućenih raznim ljudima koje je za života upoznao. Nekima je poslao brojna pisma, dok je drugima, sudeći po sačuvanim pismima, uputio tek jedno. Dosad u književnoj povijesti nepoznato i neproučeno pismo Antuna Vrančića poslano francuskom diplomatu Guillaumeu du Bellayu 1534. godine za vrijeme poslanstva u Francusku nalazi se u sklopu kolekcije Dupuy u Francuskoj nacionalnoj knjižnici u Parizu. Izložit ćemo ukratko biografiju diplomata u službi francuskog kralja Franje I. Guillaumea du Bellaya, a zatim slijedi analiza pisma i njegove primjene u nastavi latinskog jezika. Na kraju rada priloženi su prijepis i prijevod pisma.

2. Život i djelo Antuna Vrančića

2.1. Život

Antun Vrančić bio je hrvatski latinist, humanist i arheolog te crkveni prelat i diplomat.

Rođen je 1504. godine u Šibeniku u staroj plemićkoj obitelji Vrančić kao najstarije dijete šibenskog trgovca Franje Vrančića i njegove prve žene Margarete, rođene Statilić, a djetinjstvo provodi u Šibeniku i u Trogiru kod djeda po majci.¹ Školovanje započinje u Šibeniku gdje mu je učitelj humanist Ilija Tolimerić, no ubrzo ga sebi u Ugarsku zove Petar Berislavić, rođak po majci, slavonsko-dalmatinsko-hrvatski ban i vesprimski biskup. Nakon junačke smrti Petra Berislavića 1520. godine na bojištu protiv Turaka o Antunu brine ujak Ivan Statilić, erdeljski biskup i savjetnik na dvoru erdeljskog vojvode Ivana Zapolje. On ga zajedno s bratom Mihovilom šalje na studije teologije i prava u Padovu. Školovanje Vrančić zatim nastavlja u Beču i Krakovu.

Nakon bitke kod Mohača 1526. godine Vrančić se vraća u Ugarsku kod ujaka Statilića i započinje svoju diplomatsku karijeru, prvo u poslanstvima unutar kraljevstva, a kad 1530. godine postaje tajnik ugarskog kralja Ivana Zapolje, kralj ga šalje u prvu diplomatsku misiju izvan granica kraljevstva, u Poljsku kod kralja Žigmunda I. Nakon toga ga šalje na mnoga poslanstva po cijeloj Europi; ona su važna kako zbog Vrančićeve političke karijere, tako i zbog toga što se na tim putovanjima upoznao s važnim osobama iz političkog i društvenog života. U početnim godinama službe kralju Zapolji otišao je kao poslanik u Rim kod pape Klementa VIII. 1532. godine, u Francusku kod kralja Franje I. i u Englesku kod Henrika VIII. 1534. godine, u Veneciju kod dužda Andrije Grittija i u Poljsku kod Žigmunda I. 1530. i 1535. godine.²

Ivan Zapolja umire 1540. godine, a Vrančić ostaje u službi njegove udovice, kraljice Izabele i novorođenog sina Ivana Žigmunda. Skrbništvo nad maloljetnim sinom Zapolja je oporučno dodijelio Jurju Utješnoviću i imenovao ga namjesnikom Erdelja. Vrančić zbog stalnih sukoba s Utješnovićem, kraljičinim savjetnikom i vodećim čovjekom dvora, nakon mnogo oklijevanja napušta službu nakon dvadeset godina i 1549. godine odlazi u Beč služiti na dvoru Ferdinanda I. Habsburškog. Postaje Ferdinandov tajnik i kralj ga šalje prvo na manje važna poslanstva, a nakon brojnih pregovaračkih misija i mirovnog sporazuma s Ali-pašom u Budimu 1553. godine Vrančić

¹ D. Novaković (prir.), *Sentimentalni odgoj. Antun i Faust Vrančić*, Šibenik 1995., str. 95.

² I. Kukuljević Sakcinski, *Glasoviti Hrvati prošlih stoljeća*, Zagreb 1886., str. 44.

dobiva naslov pečujskog biskupa. Zatim ga iste godine Ferdinand I. šalje u Carigrad s Franjom Zayjem da ugovori mir sa sultanom Sulejmanom I. U pregovorima, koji traju četiri godine, nije dogovoren mir, ali su održani nepromijenjeni odnosi i za nagradu Vrančić dobiva egersku biskupiju. Tijekom ovog poslanstva zajedno s nizozemskim humanistom A. G. de Busbecqom otkrio je u Ankari rimski natpis *Res gestae divi Augusti (Djela božanskog Augusta)*, poznat i kao *Monumentum Ancyranum (Spomenik iz Ankare)*. Radi se o autobiografskom natpisu prvog rimskog cara Augusta u kojem car navodi svoja vladarska postignuća. U Turskoj je Vrančić također pronašao znameniti turski ljetopis Tarihi Ali Khan i preveo ga na latinski.

Nakon pada Sigeta 1566. godine car Maksimilijan II., Ferdinandov sin i nasljednik, šalje Vrančića 1567. godine s Kristoforom Teuffenbachom na drugu mirovnu misiju u Carigrad, ali ovaj put kod sultana Selima II., gdje Vrančić uspijeva dogovoriti mir i po povratku je odlikovan najvećim crkvenim častima Ugarskog kraljevstva. Postaje ostrogonski nadbiskup i primas ugarske Crkve te kraljev savjetnik. Tako napredovanju u političkoj karijeri slijedi napredovanje u crkvenoj karijeri. Nekoliko godina poslije Vrančić je imenovan kraljevskim namjesnikom. Pred samu Vrančićevu smrt počinju pregovori dvora s papom Grgurom XIII. o imenovanju Vrančića kardinalom, no imenovanje nije do kraja izvršeno.

Velik dio života Vrančić je proveo u tuđini i ostao željan rodnog kraja pa svom imenu često pridodaje Sibenicensis Dalmata, a u pismu Trogiraniu Trankvilu Andreisu iz 1550. godine zavidi mu na mirnom životu u Trogiru i poručuje „ne daj Dalmaciju za cijeli svijet, a Trogir ni za najbogatiji grad”.³ U pismima se zanima za zbivanja u rodnom kraju, traži da ga izvještavaju o tome što se događa u Šibeniku i za cijelog života podupire svoju obitelj, a posebno Mihovilova sina Fausta za čije se obrazovanje skrbi.

Antun Vrančić umire u Prešovu 15. lipnja 1573. godine, a pokopan je u crkvi sv. Nikole u Trnavi u Slovačkoj.

³ M. Franičević, *Povijest hrvatske renesansne književnosti*, Zagreb 1983., str. 461.

2.2. Djelo

Gotovo cijela rukopisna ostavština Antuna Vrančića čuva se u Nacionalnoj biblioteci Széchényi u Budimpešti, a glavninu rukopisa objavili su László Szalay i Gusztáv Wenzel u 19. stoljeću u dvanaest svezaka u seriji *Monumenta Hungariae historica* Mađarske akademije znanosti. Njegova književna ostavština sastoji se od povijesnih spisa, životopisa njegovih suvremenika, opisa krajeva koje je posjetio na putovanjima, diplomatskih izvještaja, govora, a najveći njezin dio čine pisma. Iako je Vrančićev opus golem, većim je dijelom sastavljen od nedovršenih ili započetih spisa.⁴ U književnom opusu prevladavaju djela pisana na latinskom jeziku, a pisao je i na talijanskom, mađarskom i hrvatskom. Njegovo je jedino sačuvano djelo na hrvatskom jeziku *Molitva koju složi i govori svaki dan*, objavljena u Nauku kršćanskom Ivana Tomka Mrnavića 1627. godine. Molitva se sastoji od tri dijela: prvi dio je ispovijed, u drugom dijelu moli Gospodina za dobru smrt, a u trećem da ga podrži na putu koji je sebi zacrtao.⁵

Od mladosti pokazuje zanimanje za geografska, historiografska i arheološka istraživanja. O velikom interesu za pisanje povijesti svjedoči njegov pokušaj da napiše ugarsku povijest od smrti kralja Matije Korvina 1490. godine do svoga vremena u djelu naziva *De rebus Hungarorum ab inclinatione regni historia (Povijest Ugara od početka propadanja kraljevstva)*. Nije uspio napisati čitavo i zaokruženo povijesno djelo pa se radi o zbirci nedovršenih spisa. Ipak, oni imaju veliku vrijednost jer ih je napisala važna osoba iz političkog života toga doba koja je sudjelovala u opisanim događajima. Vrančić je svoju povijest zamislio kao nastavak djela *Rerum Ungaricarum decades* talijanskog humanista Antonija Bonfinija.⁶

Napisao je nekoliko životopisa znamenitih suvremenika: *De rebus gestis Ioannis, regis Hungariae (Djela ugarskog kralja Ivana)*, *De Georgii Utissenii, Fratris appellati, vita et rebus commentarius (Komentar o životu i djelu Jurja Utješenovića, zvanog Brat)*. Autorstvo životopisa *Vita Petri Berislavi (Život Petra Berislavića)* je upitno;⁷ Ivan Tomko Mrnavić 1620. godine objavljuje u

⁴ P. Knezović, 'Biografija kod Antuna Vrančića' u V. Lakić (ur.) *Zbornik o Antunu Vrančiću*. Šibenik 2005., str. 121

⁵ J. Bratulić, 'Hrvatske molitve Antuna i Fausta Vrančića' u V. Lakić (ur.) *Zbornik o Antunu Vrančiću*. Šibenik 2005., str. 187.

⁶ D. Sorić; T. Serreqi Jurić, *Antun Vrančić: Epistolae ad familiares*. Zadar: Sveučilište u Zadru, 2020., str. 20.

⁷ P. Knezović, 'Biografija kod Antuna Vrančića' u V. Lakić (ur.) *Zbornik o Antunu Vrančiću*. Šibenik 2005., str. 122

Veneciji životopis Petra Berislavića kao svoje djelo, a godinu dana kasnije kaže da se poslužio spisima raznih pisaca kako bi napisao Berislavićev životopis.

De situ Transylvaniae, Moldaviae et Transalpinae (Položaj Erdelja, Moldavije i Vlaške) geografsko-etnografski je opis Erdelja, Moldavije i Vlaške u kojem se vidi autorov interes za arheologiju i proučavanje antičkih spomenika.

Vrančić je opisao oba svoja putovanja u Tursku. Prvo izaslanstvo u službi cara Ferdinanda I. Habsburškog 1553. godine prikazao je u djelima *Iter Buda Hadrianopolim (Putovanje od Budima u Drinopolje)* i *De itinere et legatione sua Constantinopolitana Antonii Verantii cum fratre Michaele dialogus (Razgovor Antuna Vrančića s bratom Mihovilom o carigradskom putovanju i poslanstvu)* koja su nepotpuno sačuvana (radnja putopisa *Iter Buda Hadrianopolim* naglo se prekida dolaskom u Drinopolje, a od dijaloga s bratom Mihovilom ostao je samo fragment). Drugo poslanstvo u službi cara Maksimilijana II. 1567. godine opisao je djelima *Ratio itineris in Turciam* i *Diarium legationis nomine Maximiliani II. Imperatoris et regis per Antonium Verantium, Albertum de Wiss et Christophorum a Teuffenbach eiusdem oratores ad Portam Ottomanicam susceptae* u kojem opisuje putovanje od Požuna do Carigrada.

Iter Buda Hadrianopolim (Putovanje od Budima u Drinopolje) geografski je i etnografski opis krajeva kroz koje Vrančić prolazi na putu od Budima do Drinopolja. To je Vrančićev najznamenitiji putopis dijelom zato što ga je u 18. stoljeću Alberto Fortis uvrstio u svoje poznato djelo *Viaggio in Dalmazia (Put po Dalmaciji)*.

Sačuvana su samo dva prigodna govora od mnogih koje je Vrančić za života održao. Jedan je izložio kao transilvanski prepozit na svadbi poljskog kralja i brata kraljice Izabele, Žigmunda Augusta 1543. godine (*Gratulatio reverendissimi Antonii Wrancii, praepositi Transylvani in nuptiis felicibus clarissimi Sigismundi Augusti, regis Poloniae, nomine serenissimae Isabellae, Hungariae etc. reginae habita VII. Idus Maii anno MDXLIII.*, tiskan u Krakovu 1543. godine), a drugi kao ostrogonski nadbiskup i ugarski primas na krunidbi Rudolfa II. Habsburškog za ugarskog kralja 1572. godine (*Oratio, qua nomine omnium ordinum ac statuum regni Hungarici Rudolphum, archiducem Austriae, venientem Possonium ad ineundam coronationem excoepit,*

anno Domini MDLXXII, die vero Septembri XXI., tiskan u Veneciji 1572. godine). Oba su još dvaput tiskana u 18. stoljeću.⁸

Najopsežniji dio njegove ostavštine čine pisma kojih ima gotovo tisuću, a nastajala su od veljače 1532. godine, kad se s diplomatskog putovanja javlja prijatelju, do 1573., kada se u pismu zauzima za svoju rodbinu.⁹ Upućena su raznim vladarima, ljudima koje je upoznao za vrijeme školovanja i mnogobrojnih poslanstava i putovanja po cijeloj Europi, prijateljima i članovima obitelji. Važna su zbog svoje autentičnosti i od velike su povijesne vrijednosti. U njima se upoznajemo s ljudskom stranom Antuna Vrančića i s detaljima iz njegova života i dobivamo uvid u duh vremena u kojem je živio i djelovao. Većina je pisana na latinskom uz njih nekoliko na mađarskom i talijanskom jeziku. Pisma se stilski oslanjaju na Cicerona i spadaju u sam vrh epistolografije hrvatskog latinizma.

Vrančić je napisao dvije zbirke pjesama. Prva, naziva *Elegiae*, nije sačuvana, a druga *Otia (Pjesme u dokolici)* sadrži četrdesetak pjesama. Pjesme su većinom pisane na latinskom; dvije su pjesme, madrigal i sonet, napisane na talijanskom, ali unutar zbirke prevedene su na latinski jezik. Latinske pjesme su vrstom epigrami i elegije ispjevane u elegijskim distisima, a po tematici ljubavne, političke (*Ad Hungaros – Ugrima*), erotske (*Ad annulum scorti – O prstenu bludnice*), pozdravne, satirične i autobiografske (*Ad se – Samom sebi*).

⁸ Latinski izvornik i hrvatski prijevod u: Š. Demo, prir., *Antun Vrančić. Tri spisa*, Šibenik 2004., str. 39–67., 69–91.

⁹ D. Novaković (prir.), *Sentimentalni odgoj. Antun i Faust Vrančić*, Šibenik 1995., str. 19.

3. Epistolarij Antuna Vrančića

Korespondencija čini najopsežniji dio Vrančićeve rukopisne ostavštine. Vrančić pisma počinje sustavno skupljati 1538. godine s namjerom objavljivanja, a za taj pothvat doznajemo iz pisma bratu Mihovilu koji ga je na to poticao.¹⁰ Vrančić, međutim, nije uspio ostvariti svoju namjeru.

Svoje rukopise, među kojima i pisma, ostavio je nećaku Faustu, svom miljeniku. Faust ih pohranjuje u obiteljski arhiv u Šibeniku da bi zatim posredstvom knezova Draganić-Vrančić prešli u ruke grofa Széchényija koji ih predaje knjižnici Ugarskog nacionalnog muzeja (ona danas nosi njegovo ime).¹¹ Znatan broj pisama, njih šesnaest, čuva se i u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

Pisma iz Nacionalne biblioteke Széchényi u Budimpešti objavili su László Szalay i Gusztáv Wenzel u seriji *Monumenta Hungariae historica* u sveukupno 9 svezaka: svesci IX, X, XIX, XX, XXV i XXVI sadrže pisma iz razdoblja od 1538. do 1573. godine, svesci IV i V pisma od 1553. do 1557. godine, svezak VI par pisama iz 1567. i 1568. godine napisanih za vrijeme drugog poslanstva u Carigrad, a svezak XXVII sadrži *promiscue* pisma od 1532. do 1573. godine.¹²

Tijekom službe Vrančić je najviše pisama poslao caru Maksimilijanu II., a privatno se najviše dopisivao s bratom Mihovilom. Sačuvana su Antunova pisma Mihovilu od 1538. do 1569. godine.¹³ Brat ga često savjetuje u karijeri, ali i u privatnom životu, obavještava ga o zbivanjima u rodnom kraju i stanju u obitelji. Zadnje pismo bratu Antun je poslao 12. studenog 1569. godine.¹⁴

Vrančićeva su pisma tematski raznolika i mogu se podijeliti na pisma privatnog, političkog i crkvenog sadržaja.

U skupinu pisama privatnog sadržaja ulaze pisma upućena članovima obitelji koja čine njen velik i bitan dio. Vrančić se tijekom cijelog života iz daleka brine o obitelji. Tu su i pisma upućena

¹⁰ *Diu est, frater, quod me hortaris, ut epistolas, quas accuratiore studio ac meditatione scribo, colligendas seruandasque et in librum perinde ac luce, ut ais, dignas elucubrari curarem... Quicquid igitur, frater, id est, quod me subire cogis, do fraterno amori tuo, do humano vtriusque nostrum studio, et epistolas meas, licet sine nitore, sine sale, neque Mentorea aut Phidiaca manu expolitas, collegi tamen et in ordinem conguessi.*, Országos Széchényi Könyvtár, Budapest – Fol. Lat. 1681, tom. 1, fol. 1, 3–3v.

¹¹ D. Sorić; T. Serreqi Jurić, *Antun Vrančić: Epistolae ad familiares*. Zadar: Sveučilište u Zadru, 2020., str. 17.

¹² D. Sorić, *Klasifikacija pisama Antuna Vrančića*, Colloquia Maruliana XVIII, 2009., str. 83.

¹³ *Ibid.*, str. 92.

¹⁴ D. Novaković, 'Neobjavljena ostavština Antuna, Mihovila i Fausta Vrančića: R-5717 u rukopisnoj zbirci Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu', u V. Lakić (ur.) *Zbornik o Antunu Vrančiću*. Šibenik 2005., str. 179.

bliskim prijateljima. U njegovu epistolariju nalazimo i nekoliko pisama ljubavne tematike, a kao bitnije žene u Vrančićevu životu ističu se Magdalena Millaversi, ljubav iz studentskih dana kojoj 1553. godine kao pečujski biskup mnogo godina nakon njihova druženja u Padovi šalje dirljivo pismo, koje se smatra najljepšim pismom ljubavne epistolografije hrvatskog humanizma, i Uršula, udana žena iz Ugarske, s kojom je imao aferu. Veza s Uršulom poprimila je razmjere skandala i zbog nje se pismima ispričava kralju Ivanu Zapolji i ujaku Ivanu Statiliću.

Poseban dio ove skupine čine prigodna pisma koja su slana povodom nekog događaja i upravo zbog toga poprimaju određenu i ustaljenu formu te su prilagođena humanističkim teorijama pisanja pisama. Najpoznatije dvije humanističke epistolografske teorije razložene su u djelima *Opus de conscribendis epistolis* Erazma Roterdamskog i *Modus epistolandi* Franje Nigera. Vrančić je najvjerojatnije bio upoznat s ovim djelima, no na njegov način pisanja pisama vjerojatno je najveći utjecaj imalo djelo *Rudimenta Grammatices* talijanskog humanista Niccola Perottija (1429/30. – 1480.) s kojim se mogao upoznati za vrijeme školovanja. Djelo sadrži poglavlje o pravilima pisanja pisama *De epistolis componendis*.¹⁵ Skupinu prigodnih pisama čine utješna pisma (*consolatoria*), pisma preporuke (*commendatitia*), pisma-prigovori (*invectiva*), pisma isprike (*expurgativa/purgatoria*), pisma molbe (*petitoria*), žalbena pisma (*lamentatoria*), pisma zahvale (*euharistica*), pisma opomene (*monitoria*) i pisma odvrćanja (*dissuasoria*). Ovoj skupini pripada i već spomenuto Vrančićevo pismo upućeno ujaku Ivanu Statiliću 1540. godine, u kojem se ispričava i opravdava zbog afere s Uršulom. Pismo slijedi pravila pisanja pisma isprike (*expurgativa/purgatoria*).¹⁶

Pisma političkog sadržaja nastajala su tijekom bogate političke karijere i upućena su raznim državnim službenicima. U ovu skupinu ulazi pismo poslano francuskom diplomatu Guillaumeu du Bellayu. Česta su tema ovih pisama turska osvajanja i ona su obilježena protuturskim osjećajem.

Pisma crkvenog karaktera obično su tradicionalno dopisivanje među pripadnicima klera, često se tiču nekog unutarnjeg problema unutar župe ili su vezana uz probleme s hereticima.

¹⁵ D. Sorić, "Antun Vrančić's "Occasional" Letters in the Light of the Humanistic Treatises of Letter-Writing", *Systasis*, 30 (2017).

¹⁶ Ibid.

Pismo u doba humanizma nije bilo samo sredstvo komunikacije u današnjem smislu, nego i način izmjene misli, ideja i stavova o tadašnjim političkim, kulturnim i društvenim zbivanjima.

S tom se svrhom Vrančić dopisivao s brojnim znamenitim suvremenikima koje je upoznao tijekom školovanja i putovanja po Europi, poput Paola Giovia, talijanskog humanista i povjesničara, Jacopa Strade, talijanskog slikara, Philippa Melanchthona, njemačkog reformatora i suradnika Martina Luthera, Marcina Kromera, poljskog diplomata i povjesničara, A. G. Busbecqa, nizozemskog humanista i diplomata s kojim je bio po službi cara Ferdinanda I. u Carigradu, Aonija Palearija, talijanskog humanista, Andrije Rapića, pravnika i biskupa. Neki od mnogih uglednih hrvatskih humanista s kojima se dopisuje su Fran Trankvil Andreis, njegov prijatelj, Stjepan Brodarić, diplomat i povjesničar, Andrija Dudić, humanist i diplomat, Franjo Nigretić, pravnik.

Talijanski prosvjetitelj Alberto Fortis navodi u djelu *Viaggio in Dalmazia (Put po Dalmaciji)* postojanje Vrančićeve korespondencije s Erazmom Roterdamskim, ali to vjerojatno nije istina. Od naših humanista čast dopisivanja s Erazmom potvrđeno su imali Jakov Banićević, diplomat, Stjepan Brodarić, Fran Trankvil Andreis, književnik i diplomat te Vrančićev prijatelj rodom iz Trogira.¹⁷

Vrančić je utrošio mnogo novca i vremena kako bi svom nećaku Faustu omogućio dobro humanističko obrazovanje. Razmijenio je na ovu temu mnogo pisama s bratom Mihovilom i Faustom. Nažalost, sačuvana su samo dva Faustova pisma Antunu. Faust je iskazao veliku ljubav prema stricu Antunu u životopisu naziva *Vita Antonii Werantii Archiepiscopi Strigoniensis et Cardinalis ac per Hungariam Locumtenentis. Autore Fausto Verantio ex fratre Nepote (Život Antuna Vrančića, nadbiskupa ostrogonškoga, kardinala i ugarskog namjesnika. Sastavio Faust Vrančić, nećak njegov s bratove strane)*.¹⁸ Životopis je prvi put objavio 1789. godine Martin Juraj Kovachich u djelu *Scriptores rerum Hungaricarum minores*.

Raznovrsnost adresata, a time i sadržajna raznolikost pisama omogućuju nam da se od svih hrvatskih latinista upravo s Vrančićem najbolje upoznamo na ljudskoj razini.

¹⁷ B. Lučin, *Erazmo i Hrvati XV. i XVI. stoljeća*, Prilozi 59–60 (2004), str. 5–29.

¹⁸ D. Novaković (prir.), *Sentimentalni odgoj. Antun i Faust Vrančić*, Šibenik 1995., str. 94–109.

4. Neobjavljeno pismo Antuna Vrančića (1534)

Pismo Antuna Vrančića upućeno francuskom diplomatu Guillaumeu du Bellayu nalazi se u Francuskoj nacionalnoj knjižnici u Parizu u sklopu zbirke Dupuy.

Knjižničnu građu ove zbirke počeo je prikupljati Claude Dupuy (1545. – 1594.), a njegov rad nastavljaju sinovi Pierre i Jacques Dupuy. Claude je prikupio vrlo dragocjenu građu, te M. H. Omont tvrdi „najstariji i najdragocjeniji dio zbirke Dupuy koji je ušao u kraljevu knjižnicu 1657. godine prikupio je Claude Dupuy.”¹⁹ M. H. Omont objavio je *Inventar rukopisa Pierrea i Jacquesa Dupuya (1657.)*. Uz originalne signature braće Dupuy dodaje kataloški broj rukopisa koje je 1682. godine napravio Klement u sklopu Kraljevske knjižnice i brojeve pod kojima se rukopisi nalaze danas u Nacionalnoj knjižnici u Parizu.

Procjenu vrijednosti inventara Claudeove biblioteke nakon smrti Claudea Dupuya 1594. godine izradio je pariški knjižar Denys Duval. Zbirka je tada uključivala šezdesetak rukopisa i šest zbirki rukopisnih knjiga.²⁰

Kolekcija Claudea Dupuya znatno je uvećana radom njegovih sinova koji su surađivali do te mjere da je njihov rad teško razlikovati. Henri de Valois, francuski povjesničar i filolog u pogrebnom govoru Pierreu Dupuyu isključivo njemu pripisuje zaslugu formiranja zbirke, no zapravo je i Jacques Dupuy u tome odigrao značajnu ulogu.²¹

Braća Dupuy prikupila su veliku količinu književnih, povijesnih i pravnih dokumenata. Otvorili su vrata svoje knjižnice svim učenjacima tog vremena koji su prema njoj izrazili veliko oduševljenje. Najviše su koristi od zbirke braće Dupuy imali Peiresc, Jacques Sirmond, Louis Chantereau-Le Fèvre, Claude Saumaise, André Duchesne, Pierre Gassendi, Théodore Godefroy. Knjižnica je sadržavala oko devet tisuća tiskanica, nekoliko stotina većinom starih rukopisa i 765 svezaka memoara koje su djelomično napisala dvojica braće.²²

¹⁹ S. Solente, *Les manuscrits des Dupuy à la bibliothèque nationale*, Bibliothèque de l'École des chartes, Vol. 88 (1927), str. 198.

²⁰ Ibid., str. 193.

²¹ Ibid., str. 200.

²² Ibid., str. 191–192.

Pierre Dupuy umire 14. prosinca 1651. godine u Parizu i u oporuci želi da se njegov dio zbirke spasi od raspodjele ostavljajući je bratu koji duže poživi, Jacquesu ili Augustinu. Velika je bila zabrinutost braće da se njihova zbirka ne razdijeli nakon njihove smrti. Jacques umire 17. studenog 1656. godine i pokopan je pokraj brata Pierrea u Saint-Cosmeu. Dana 18. srpnja sastavio je oporuku. U oporuci Jacques Dupuy izjavljuje da će svoju građu dati kraljevoj knjižnici, danas Nacionalnoj knjižnici u Parizu i određuje da će u slučaju neprihvatanja uvjeta koje je naveo zbirka biti predana nećaku Césaru Dupuyu kako bi u cijelosti bila prodana nekome tko ju namjerava zadržati ili nekoj vjerskoj, odnosno svjetovnoj zajednici. Zabranjuje prodaju knjižarima koji bi je u dijelovima preprodavali.²³ U vrijeme ulaska u Kraljevsku knjižnicu 1657. godine zajednička zbirka braće Dupuy uključivala je oko 20 000 knjiga i oko 1200 rukopisa.

Claude Dupuy prikupio je vrlo dragocjene rukopise, uključujući grčko-latinski rukopis Poslanica svetog Pavla, Tita Livija u uncijali, fragment Vergilija iz 4. stoljeća poznat pod nazivom *Vergilius Augusteus*.²⁴ Očuvani dijelovi rukopisa sadrže ulomke *Georgika* i *Eneide* i najpoznatiji su primjer upotrebe rimskog epigrafskog pisma kvadratne kapitale (*capitalis quadrata*) u rukopisu.

Claude Dupuy gotovo uvijek je na rukopise u svom vlasništvu stavljao svoj potpis: „Claudii Puteani” ili „Cl. Puteani”. Rukopisi zbirke Dupuy opremljeni su pergamentnim uvezom, a naslovi su ispisani na poleđini. Često su prepisivani i prepisani se rukopisi nalaze u drugim zbirkama.

Zbirka rukopisa sadrži grčke, latinske, francuske, njemačke, hebrejske, talijanske i španjolske tekstove. Pismo Antuna Vrančića nalazi se u latinskoj zbirci signature 264 koja sadrži pisma napisana za vrijeme vladavine Franje I. i tiču se državnih poslova.²⁵

Pismo francuskom diplomatu u službi kralja Franje I., Guillaumeu du Bellayu Vrančić je poslao 6. studenog 1534. godine iz gradića Lochesa, blizu Toursa u središnjoj Francuskoj. U to je doba Vrančić bio poslanik u službi kralja Ivana Zapolje, upućen francuskom kralju Franji I.

Kralj Ivan Zapolja šalje Stjepana Brodarića u Beč da se pogodi o miru s Ferdinandom I. Habsburškim, ali zbog ubojstva pouzdanika sultana Sulejmana I. za Ugarsku Ludovika Grittijskog i

²³ S. Solente, *Les manuscrits des Dupuy à la bibliothèque nationale*, Bibliothèque de l'École des chartes, Vol. 88 (1927), str. 188–190.

²⁴ Ibid., str. 193.

²⁵ L. Dorez, *Catalogue de la collection Dupuy*. Tome I, n° 1-500 / Bibliothèque nationale, Paris 1899-1928, str. 267–268.

moгуće sultanove reakcije protiv Zapolje Ferdinand I. ne želi čuti za nagodbu. Zatim kralj Zapolja šalje Vrančića prvo u Francusku, a onda kod Henrika VIII. u Englesku u nadi da će dobiti pomoć u borbi protiv Ferdinanda I.²⁶

U ovom pismu saznajemo za neuspješni pokušaj sklapanja braka između ugarskog kralja Ivana Zapolje i navarske princeze Isabel d'Albret 1534. godine. Isabel se svojevrijeme udaje za vikonta Renéa de Rohana u kolovozu 1534. godine. Kralj Zapolja ženi se pretkraj života. Stjepan Brodarić 1539. godine dogovara ženidbu svog gospodara trideset i dvije godine mlađom Izabelom Jagelović, kćeri poljskog kralja Žigmunda I. Starog. Sljedeće godine dobivaju sina Ivana Žigmunda, no Ivan Zapolja te iste godine umire.

Francusku u vrijeme Vrančićeve posjete potresaju vjerski neredi. U noći sa 17. na 18. listopada 1534. godine po Parizu i provincijskim gradovima Rouenu, Orleansu, Bloisu, Toursu i Amboiseu postavljeni i pobacani su pamfleti koji su bili izravan napad na Katoličku Crkvu i na način služenja mise koji se protivi pravom značenju Posljednje večere. Jedan od pamfleta postavljen je na vrata sobe kralja Franje I. u Amboiseu koji je time zgrožen pokrenuo istragu i odredio najstrože kazne okrivljenima. Ovaj događaj ga je natjerao da prekine dotad donekle tolerantnu politiku prema protestantima u zemlji. Autorom pamfleta smatra se Antoine Marcourt, pastor iz Neuchâtelu u Švicarskoj kamo je stigao protjeran iz Lyona.

Guillaume du Bellay u to je vrijeme bio pratnja admiralu Chabotu de Brionu u Engleskoj gdje su nastojali odvratiti kralja Henrika VIII. od nepovratnog raskida s rimskom Crkvom. U Francusku se vratio tek sredinom prosinca.²⁷

Proveli smo usporedbu rukopisa autografnog pisma Antuna Vrančića poslanog Guillaumeu du Bellayu 1534. godine s pismom iste vrste koje je Vrančić poslao nećaku Faustu Vrančiću iz Požuna 23. studenog 1571. godine. Pismo Faustu čuva se u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu pod signaturom R-5717 i objavljeno je u seriji *Monumenta Hungariae historica* u 19. stoljeću.²⁸ Objavljeno je također u izdanju Sorić / Serreqi Jurić, *Antun Vrančić: Epistolae ad familiares*.²⁹

²⁶ I. Kukuljević Sakcinski, *Glasoviti Hrvati prošlih stoljeća*, Zagreb 1886., str. 35.

²⁷ V.-L. Bourrilly, N. Weiss, *Jean du Bellay, les protestants et la Sorbonne (1529-1535) : Les poursuites – l'affaire des placards*, Bulletin de la Société de l'Histoire du Protestantisme Français (1903-2015), Vol. 53, No. 2 (Mars-Avril 1904), str. 115.

²⁸ *MHH*, sv. 10 (=XXV), Pešta 1871., str. 342–343.

²⁹ D. Sorić; T. Serreqi Jurić, *Antun Vrančić: Epistolae ad familiares*. Zadar: Sveučilište u Zadru, 2020., str. 192.

Radi se o rukopisima R 5717-5726 otkupljenim od obitelji Draganić-Vrančić 1948. godine. Pismo poslano Guillaumeu du Bellayu, kako je već rečeno, nalazi se u sklopu kolekcije Dupuy u Francuskoj nacionalnoj knjižnici u Parizu.

Pismo Faustu Antun je poslao pretkraj života, a Guillaumeu na početku svoje političke karijere i očekivane su manje promjene u rukopisu. Riječi na koje nailazimo u oba pisma, npr. *autem, tamen, neque, negotio/negotiis, litteras, fratri/fratre, Ioannis/IOanne, huius generis/huiusmodi* identično su napisane. Slova u sličnim i drugačijim okruženjima također se u oba pisma u velikoj mjeri podudaraju (npr. s u *dedisti, vicissim, misi, ct* u *victoria, affectu, profecto*, f u *fortiter, familiam, favere, fuerit*, st u *statu, postrema, imposterum*, g u *cogitationem, malignitas, agitari, intelligit*, b u *leuitatibus, testibus, habere, ambabus*, sp u *responsio, respectum, respuant*). Zaključujemo da je pismo kolekcije Dupuy autograf Antuna Vrančića. Slike obaju Vrančićevih pisama priložene su uz ovaj rad.

4.1. Guillaume du Bellay kao adresat

Guillaume du Bellay (1491. – 1543.) bio je diplomat u službi francuskog kralja Franje I. čija vladavina traje od 1515. do 1547. godine.

Istaknuti je predstavnik obitelji du Bellay, plemićke obitelji koja ime dobiva po posjedu Bellay. Posjed se nalazio u povijesnoj pokrajini Anjou u zapadnoj Francuskoj, odnosno u današnjoj regiji Maine-et-Loire. Obitelj je utjecajna već u 12. stoljeću, prvi se put spominje u dokumentu iz 13. stoljeća, a do izražaja dolazi u 14. stoljeću kada se njeni članovi ističu u borbi na strani Anžuvinaca tijekom Stogodišnjeg rata (1337. – 1453.) između Kraljevine Engleske i Kraljevine Francuske. U ratu se ističe Hugues du Bellay koji je bio na svim vojnim pohodima Ludovika I. Anžuvinca i ubijen je kod Azincourta. Sljedeći istaknutiji pripadnik obitelji je Jean IV du Bellay, koji je bio u službi kralja Renéa, a zatim kralja Luja XI. Oženio je Jeanne de Logé i s njom imao desetero djece: šest sinova i četiri kćeri. Potomstvo njegova sina Louisa najviše će proslaviti obiteljsko ime.³⁰

Louis du Bellay-Langey ženi Marguerite de la Tour-Landry 1490. godine, a sljedeće godine rođen je Guillaume. Imao je petero braće: Jeana, Renéa, Martina, Jacquesa, Nicolasa, i dvije sestre, Renée i Louise. Djetinjstvo je proveo s braćom u samostanu Baumette blizu Angersa. Nakon toga se s braćom školovao na Sveučilištu u Angersu te je u dobi od petnaest godina poslan na Sveučilište u Parizu gdje je ostao tri godine. Nastavu u Parizu u to doba kritizirali su ugledni francuski književnici François Rabelais, Clément Marot i Jean Salmon Macrin, no pod utjecajem renesansnih ljudi iz Italije dolazi do reforme. Među prvima koji su se obrazovali na reformiranom sveučilištu bio je Denys Lefebvre, Guillaumeov učitelj.³¹

Guillaume odmah nakon školovanja ulazi u vojnu službu. Zarobljen je s kraljem Franjom I. nakon bitke kod Pavije 1525. godine. Bio je na brojnim diplomatskim poslanstvima u Italiji, Španjolskoj, Engleskoj i Njemačkoj. Važan je sudionik rasprava o rastavi engleskog kralja Henrika VIII. od prve žene Katarine Aragonske, kćeri Ferdinanda II. Aragonskog. Za rata u Italiji (1536. – 1538.) Franjo I. šalje ga u Pijemont. Bio je guverner Torina, a zatim Pijemonta (1537. – 1542.).

³⁰ Bourrilly, V.-L. *Guillaume du Bellay, seigneur de Langey (1491-1543)*. Paris 1905., str. 4.

³¹ Ibid., str. 7.

Bavio se također književnošću i napisao povijesno djelo *Ogdoades* u kojem opisuje doba vladavine kralja Franje I. i njegovo rivalstvo s Karlom V., carem Svetog Rimskog Carstva i španjolskim kraljem iz dinastije Habsburgovaca. Djelo je važan dokument za vladavinu kralja Franje. Sastavljeno je od *ogdoada*, cjelina od osam dijelova, a očuvano je tek u fragmentima i podijeljeno na dva dijela: prvi je dio napisan na latinskom i prati događaje od 1515. do 1520. godine, a drugi je dio na francuskom i uključuje nedovršene dijelove u kojima opisuje događaje od 1531. do 1533. godine i tri potpuno dovršene knjige u kojima opisuje događaje iz 1536. godine i koje njegov brat Martin uvrštava u svoje djelo *Mémoires* (1569). Guillaume je točan i jasan u pripovijedanju te nepristran onoliko koliko mu dozvoljava položaj kraljevog historiografa. Želio je napisati djelo drugačije od opširnih povijesnih djela kakva su pisana u šesnaestom stoljeću, uzimajući kao uzor rimskog povjesničara Tita Livija.³²

Okušao se i u pjesništvu te je, pored djela *Peregrinatio Humana*, napisao još pjesama na latinskom i francuskom jeziku koje se nisu sačuvale.

Bio je pokrovitelj i zaštitnik umjetnika svoga doba. François Rabelais (oko 1494. – 1553.), važan predstavnik prozne književnosti francuskog izričaja, bio je njegov tajnik i liječnik i proveo neko vrijeme s njim u Pijemontu. Rabelais je bio prisutan prilikom Guillaumeove smrti i opisao je u svom djelu *Pantagruel*. Pod zaštitom du Belaya bili su, među ostalima, Étienne Dolet (1509. – 1546.), prevoditelj i tiskar, Lazare de Baïf (1496. – 1547.), diplomat i prevoditelj, Jean Salmon Macrin (1490. – 1557.), pjesnik, Claude Cottereau (1499. – 1550.), književnik i pravnik. Održavao je veze s velikim tiskarima i književnim krugovima tog doba, a i on sâm je u Torinu, dok je bio guverner, imao svoj krug književnika koji su pridonijeli širenju književnosti na francuskom jeziku u Italiji.³³ Vratio se u Francusku 1542. godine i umro 9. siječnja sljedeće godine u blizini Lyona.

Kao sljedbenik humanizma u Francuskoj, pokrovitelj umjetnika i zagovaratelj nove misli stao je na stranu vjerskih reformatora i čak pokušao dogovoriti sastanak Franje I. i Philipa Melanchthona, suradnika Martina Luthera, no bez uspjeha. Naivno je smatrao mogućom vjersku reformu bez raskola s Rimom. Bio je jedan od najsposobnijih i najpouzdanijih službenika kralja Franje I.

³² H. Patry, *Guillaume du Bellay*, Bulletin de la Société de l'Histoire du Protestantisme Français (1903-2015), Vol. 54, No. 3 (Mai-Juin 1905), str. 273.

³³ Ibid., str. 269.

Važna ličnost toga doba je i njegov mlađi brat, kardinal i diplomat Jean du Bellay. Jeanova je korespondencija od velikog značaja i čuva se u Francuskoj nacionalnoj biblioteci u Parizu. Biskup Bayonnea postaje 1526. godine, član je Tajnog vijeća kralja Franje I. od 1530. godine, a pariški biskup od 1532. godine. Svoje imenovanje kardinalom očekivao je već 1533. godine nakon što je odigrao značajnu ulogu u nalaženju Rimu prihvatljivog rješenja tijekom rasprava o rastavi engleskog kralja Henrika VIII i nakon što je stekao naklonost svoga kralja Franje I., no do imenovanja nije došlo. Sljedeće je godine na tome više radio i kardinalom postaje 21. svibnja 1535. godine.³⁴ Potkraj vladavine Franje I. kardinal du Bellay 1541. godine postaje biskup Limogesa, 1544. godine nadbiskup Bordeauxa i 1546. godine biskup Le Mansa. Za vladavine nasljednika Franje I., Henrika II., pada u nemilost. Posljednje godine života provodi u Rimu, 1555. godine je uz neodobravanje kralja Henrika II. imenovan biskupom Ostije i dekanom Kardinalskog zbora. Umire u Rimu 16. veljače 1560. godine.

Rođak braće du Bellay Joachim du Bellay (oko 1522. – 1560.), pjesnik je i jedan od osnivača Plejade, najpoznatijeg francuskog pjesničkog kruga u doba renesanse. Načela ove grupe pjesnika Joachim du Bellay izložio je 1549. godine u raspravi *Défense et illustration de la langue française (Obrana i slavljenje francuskog jezika)*. Djelo je pridonijelo oblikovanju francuskog književnog jezika. Napisao je zbirke pjesama *L'Olive* i *Les Antiquités de Rome*, a njegovo je središnje djelo dnevnik napisan u sonetima *Les Regrets*.

³⁴ R. Scheurer, *La carrière ecclésiastique de Jean du Bellay (1498-1560)*, Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance, T. 78, No. 2 (2016), str. 268–270.

4.2. Analiza pisma

Antun Vrančić pismo Guillaumeu du Bellayu šalje, kao što smo već naveli, 6. studenog 1534. godine iz gradića Lochesa. Guillaume u to vrijeme nije u Francuskoj već na službenom putovanju u Engleskoj s kojeg će se vratiti sredinom prosinca.

Pismo se tematski može podijeliti na dva dijela. U prvom dijelu pisma Vrančić predstavlja svog kralja Ivana Zapolju. Zapolja je od svojih službenika čuo samo riječi hvale za Guillaumea i njegova brata Jeana i stoga ih želi imati blizu sebe i računati na njihovu podršku koju i sam zauzvrat nudi.

U drugom dijelu pisma Vrančić prenosi riječi svoga ujaka Statilića koji se preporučuje braći du Bellay. Zbog Guillaumeove odsutnosti Vrančić ima priliku razgovarati samo s njegovim mlađim bratom Jeanom i opširnije mu objasniti u kakvom se položaju našao njegov ujak. Ovaj se dio odnosi na pokušaj sklapanja braka između Elizabete, sestre navarskog kralja Henrika II. i kralja Ivana Zapolje i na posljedice neuspjeha. Nakon neuspješnih pregovora o Zapoljinoj ženidbi bez njegova znanja, oni koji su se o braku dogovarali i pokušavali se njime okoristiti opravdavaju se kralju tako da svu krivnju za svoj neuspjeh i za sramotu koju su mu nanijeli svaljuju na Statilića. On, kojemu je time nanesena velika nepravda i ukaljano ime, kune se da je nedužan i izjavljuje da će se svim svojim moćima potruditi da svoju nedužnost pred svima dokaže. Vrančić obavještava Guillaumea da Statilić pri tome računa na njegovu podršku i želi mu sve dobro.

Guillaumeov mlađi brat Jean du Bellay bio je izvrstan latinist i napisao je zbirku latinskih pjesama *Poemata* koja je objavljena 1546. godine zajedno s Odama francuskog humanista i novolatinskoga pjesnika Jeana Salmona Macrina u izdanju Roberta Estiennea. Napisao je još najmanje dvije obrane politike francuskog dvora; u prvoj obrani iz 1537. godine *Exemplaria literarum quibus et Christianissimus Galliarum rex Franciscus, ab adversariorum maledictis defenditur: et controversiam causae, ex quibus bella hodie inter ipsum et Carolum quintum Imperatorem emergerunt, explicantur* brani svog kralja od optužbi cara Karla V., a drugu obranu iz 1544. godine *Oratio de sententia christianissimi Regis, scripta ad serenissimos, reverendissimos, illustrissimos, excellentissimos, magnificos, spectabiles viros, universosque sacri Imperii ordines, Spirae conventum agentes* uz Françoisa Oliviera i Africaina de Maillyja šalje sudionicima na skupu u njemačkom gradu Speyeru. Autori se žale da su bili spriječeni izložiti govor Franje I. Korespondencija Jeana du Bellaya sadrži očuvanih pedesetak pisama na latinskom i šezdesetak

bilingualnih pisama pisanih na latinskom i francuskom jeziku. Sva ostala pisma pisana su na francuskom jeziku, ima ih preko tisuću, a skupljana su od 1527. do smrti 1560. godine. Pisma se čuvaju u Nacionalnoj knjižnici u Parizu.³⁵

U pismu Guillaumeu du Bellayu Vrančić, uz Guillaumeova brata, spominje još svog sunarodnjaka Stjepana Brodarića, ujaka Ivana Statilića i poljskog diplomata Jerolima Laskyja koji su u više navrata i u službi različitih vladara bili poslani na francuski dvor.

Ovdje ćemo iznijeti osnovne podatke o Brodariću, Statiliću i Laskom.

Stjepan Brodarić bio je hrvatski diplomat, humanist i svećenik rođen u Herešinu kod Koprivnice 1480. godine. Osnovno obrazovanje stekao je u Pečuhu, a studije nastavlja u Padovi i Bolonji gdje je doktorirao pravo. U Italiji je nabavio rukopis pjesama hrvatskog humanista Ivana Česmičkog (lat. Janus Pannonius) koje je zajedno s nekim svojim pjesmama predao mletačkom tiskaru Aldu Manuciju.

Nakon povratka iz Italije bio je od 1508. godine tajnik pečujskog biskupa i dvorskog kancelara Jurja Szatmára. Kao njegov tajnik upoznao se s prilikama na kraljevskom dvoru i mnogim moćnicima Ugarskog i Hrvatskog kraljevstva. Zatim je 1518. godine uz pomoć Jurja Szatmára imenovan pečujskim kanonikom te nedugo nakon i pečujskim prepozitom. Kraljev tajnik postaje 1521. godine, ostrogonski kanonik kantor 1524. godine te kancelar i srijemski biskup 1526. godine.

Za službe kralju Ludoviku II. Jageloviću bio je na brojnim poslanstvima u Poljskoj gdje se dobro upoznao s prilikama na poljskom dvoru, u više navrata kod papa Klementa VII. I Hadrijana VI. tražio pomoć za obranu od Turaka.

Sudjelovao je u Mohačkoj bitci i vjerno ju je opisao u djelu *De conflictu Hungarorum cum Turcis ad Mohacz verissima historia*, napisanom u Krakovu 1527. godine. Očuvano je nekoliko njegovih latinskih pjesama i govor koji je tijekom službe kralju Ludoviku II. održao pred papom Hadrijanom VI. 4. rujna 1522. godine (*Oratio ad Adrianum VI. pontificem maximum*). Njegova pisma objavljena su u izdanju *Epistulae / Brodarics István* iz 2012. godine koje je priredio Péter Kasza.

³⁵ D. Amherdt, *Le bilinguisme français - latin dans la correspondance de Jean du Bellay*, Humanistica Lovaniensia, Vol. 58 (2009), str. 53., 57.

Smrt kralja Ludovika II. Jagelovića u Mohačkoj bitci unijela je promjene u Brodarićevoj karijeri te tada počinje drugo razdoblje u Brodarićevu životu. Našao se u položaju u kojem je morao birati između dva pretendenta na krunu sv. Stjepana, Ivana Zapolje i Ferdinanda I. Habsburškog. Kratko je vrijeme proveo na Ferdinandovoj strani, a 1527. godine ulazi u službu kralja Zapolje.

Bio je kao poslanik Ivana Zapolje 1527. godine u Poljskoj, 1530. godine u Veneciji te 1534. i 1535. godine u Beču gdje je radio na izmirenju Zapolje i Ferdinanda I. Tijekom službe kralju Zapolji imenovan je 1536. godine pečujskim biskupom i 1537. godine vačkim biskupom. Imao je velike zasluge za sklapanje mirovnog sporazuma između Ferdinanda I. i Zapolje u Velikom Varadinu 1538. godine. Godine 1539. uspješno dogovara brak Isabele Jagelović, kćeri poljskog kralja Žigmunda I. i svog kralja Ivana Zapolje. Umro je 17. studenog 1539. godine u Vacu u Mađarskoj.

Kralj Zapolja je u početku vladavine imao malo obrazovanih i iskusnih ljudi koji bi za njega mogli obavljati diplomatske misije. Na svoju stranu je uspio pridobiti nekoliko istaknutih pojedinaca, većinom dalmatinskog podrijetla, koji će biti uz njega sve do smrti, poput Frana Trankvila Andreisa, Ivana Statilića, pripadnika plemićke obitelji iz Trogira, Antuna Vrančića, Franje Frankopana, hrvatskog kneza i Jurja Utješenovića, rodom Šibenčanina.³⁶ Na dvoru kralja Zapolje bio je i Matija Brodarić, Stjepanov brat.

Vrančić se u početku svoje političke karijere obučavao kod istaknutih diplomata kralja Zapolje, među njima i kod Brodarića.³⁷ Nakon Brodarićeve smrti Vrančić u pismu s mnogo tuge hvali svog sunarodnjaka : „Izgubili smo Stjepana Brodarića, čovjeka kakva Ugarska zacijelo dugo neće imati! Nema stvora koji ga ne bi oplakivao. Umro je smrću doista lakom, u skladu sa svojim životom i značajem, tako brzom da je u jednom jedinom izdisaju, kao da će usnuti, a ne umrijeti, ispustio dušu, govoreći do posljednjeg daha sa sviješću ; bijaše to 17. studenog, u utvrdi njegove biskupije vacke. Tragaju mu za dostojnim nasljednikom u svećeničkoj službi, ali ga ne pronalaze – do te su mjere značaj i učenost zamrli u ovom kraljevstvu!”³⁸

Antunov ujak Ivan Statilić, već spomenut pri iznošenju Vrančićeve biografije, bio je erdeljski biskup, vespremski prepozit i diplomat kralja Ludovika II. Jagelovića i Ivana Zapolje. Pri pisanju djela *Vita B. Ioannis confessoris episcopi Traguriensis et eius miracula (Život blaženog Ivana*

³⁶ T. Oborni, *King John I of Szapolyai's Diplomat: István Brodarics*, Budapest 2010, str. 24.

³⁷ Ibid., str. 30.

³⁸ D. Novaković; V. Vratović, *S visina sve: Antun Vrančić*, Zagreb 1979., str. 59–60.

ispovjednika, biskupa trogirskog, i njegova čudesa) Ivanu Lučiću kao osnovno polazište poslužilo je Statilićevo izdanje životopisa koje se tada koristilo u liturgiji.³⁹

Jerolim Lasky pripadnik je poljske plemićke obitelji. Školovao se u Italiji, u gradovima Rimu i Bolonji. Nakon školovanja od 1519. godine službenik je poljskog kralja Žigmunda I. Starog. Godine 1527. političku karijeru nastavlja na Zapoljinom dvoru.⁴⁰

Važnija su Laskyjeva poslanstva bila poslanstvo u Carigrad sultanu Sulejmanu I. potkraj 1527. godine gdje je tražio pomoć kralju Zapolji u borbi protiv Ferdinanda I. i poslanstvo u Francusku 1528. godine koje je rezultiralo sklapanjem francusko-ugarskog saveza. Nakon Laskyjeva poslanstva u Carigrad Zapolja je zbog suradnje s Osmanlijama optužen za izdaju kršćanskog svijeta te ga Brodarić u pismu opravdava kod pape Klementa VII. Zbog urote protiv kralja Zapolje sa Sulejmanovim pouzdanikom za Ugarsku i Zapoljinim namjesnikom Ludovikom Grittijem 1534. godine Lasky je pritvoren, a iz zatvora izlazi sljedeće godine nakon čega prelazi na stranu Zapoljina suparnika Ferdinanda I. Habsburškog. Ludovik Gritti je zbog svog pokušaja ubijen, a njegova tajnika Frana Trankvila Andreisa spašava Ivan Statilić.

Vrančić u pismu, uz svoje sunarodnjake, odnosno službenike kralja Zapolje i braću du Bellay, spominje francuskog kralja Franju I. i njegovu sestru Marguerite te kralja Navare Henrika II. i njegovu sestru Isabel.

U Francuskoj za vladavine Franje I. (1515. – 1547.) dolazi do razvoja humanizma i renesanse i širenja protestantizma u zemlji. Pod velikim utjecajem svoje sestre Marguerite kao zaštitnik umjetnika i književnika Franjo je na svoj dvor doveo mnoge talijanske umjetnike, poput Tiziana, Benvenuta Cellinija, Rossa Fiorentina, a među njima i Leonarda da Vincija koji je zadnje godine svog života proveo u službi francuskog kralja i pokopan je u Amboiseu u Francuskoj. Na poticaj francuskog humanista Guillaumea Budéa Franjo I. osnovao je Collège de France 1530. godine.

Za vrijeme njegove vladavine sklopljen je kontroverzan savez s Osmanskim Carstvom. Najkršćanskiji kralj (franc. *roi très chrétien*, lat. *rex christianissimus*), nasljednik naslova rezerviranog za francuske vladare od vladavine Luja XI. i uspostave apsolutne monarhije, ulazi

³⁹ M. Kurelac, »*Vita b. Ioannis confessoris episcopi traguriensis et eius miracula*« u izdanju Ivana Lučića – *Luciusa i njegove »Notae historicae ad vitam*«, *Croatica Christiana periodica*, Vol. 12 No. 21, 1988.

⁴⁰ LASKI, Jeronim. Hrvatski biografski leksikon (mrežno izdanje). Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2023. Pristupljeno 1. 6. 2023. <https://bl.lzmk.hr/clanak/11274>.

1536. u savez s Osmanlijama koji će trajati sve do 1798. godine i od kojeg će obje strane imati podjednaku korist.

Kralj Franjo I. 10. kolovoza 1539. godine u gradu Villers-Cotterêts potpisuje odredbu kojom francuski jezik zamjenjuje latinski na mjestu službenog jezika kraljevstva. Najvažniji dio ovog dokumenta je članak 111. koji propisuje da službeni dokumenti bilo koje vrste budu izrečeni i zabilježeni „...na materinjem francuskom jeziku i nikako drugačije”.⁴¹

Marguerite de Navarre bila je kći grofa od Angoulêmea i sestra kralja Franje I. Prvo je bila udana za vojvodu od Alençona koji umire ubrzo nakon bitke kod Pavije i s kojim nije imala djece, a zatim se 1527. godine udala za kralja Navare Henrika II. s kojim je imala kćer, Jeanne d'Albret. Oba su braka dogovorena iz političkih i drugih koristi.

U dobi od sedamnaest godina Marguerite udaju za Charlesa, posljednjeg vojvodu od Alençona. Razlog ovog braka bilo je gašenje parnice između vojvode od Alençona i Françoisa Angoulêmea oko nasljedstva Marie d'Armagnac. Grof od Angoulêmea se stoga odrekao nasljedstva u korist svoje sestre.⁴²

Henrik II. kralj je Navare od 1517. godine do svoje smrti 1555. godine. Za vrijeme vladavine francuskog kralja Luja XII. Kraljevina Navara pretrpjela je od strane kralja Aragona i Kastilje Ferdinanda II. Aragonskog znatan gubitak svog teritorija. U bračnom ugovoru kralj Franjo I. obvezao se pozvati cara Karla V. na vraćanje otetih teritorija i na to da će, ako bude potrebno, pružiti vojnu pomoć navarskom kralju u obrani protiv uzurpatora i u vraćanju izgubljenih teritorija. Henrik II. čitav je život održavao neostvareni san o vraćanju stare teritorijalne moći Navare. Tugovao je i zato što nije imao muškog nasljednika. Marguerite je 1530. godine rodila sina koji je umro nekoliko mjeseci nakon rođenja. Njihov brak bio je turbulentan i razmirice supružnika više su puta zahtijevale posredovanje kralja Franje I.⁴³

Marguerite je na svom dvoru okupljala niz književnika i učenjaka te poticala razvoj znanosti. Bila je učena žena i znala je grčki, latinski, talijanski, njemački i španjolski jezik. Svojom književnom

⁴¹ Boulard, *L'ordonnance de Villers-Cotterêts : le temps de la clarté et la stratégie du temps (1539-1992)*, Revue Historique, T. 301, Fasc. 1 (609) (Janvier / Mars 1999), str. 56.

⁴² Marguerite de Navarre, *L'Heptaméron des nouvelles*. Tome 1 ; réimprimé par les soins de D. Jouaust, avec une notice, des notes et un glossaire par Paul Lacroix, Paris 1879-1880., str. 4.

⁴³ Ibid., str. 12–13.

djelatnošću i poticajima koje je davala brojnim umjetnicima i književnicima znatno je utjecala na izgled književnosti i umjetnosti u Francuskoj šesnaestog stoljeća. Pisala je s jednakom lakoćom u različitim književnim žanrovima. Njen književni opus sastoji se od pjesama, dramskih djela, novela i duhovnih meditacija. Njeno je najpoznatije djelo zbirka novela *Heptaméron* objavljena posmrtno i napisana po uzoru na Boccacciov *Decameron*. Smrt ju je spriječila da po uzoru na Boccaccia napiše svih sto novela. Napisala ih je tek 72, a po njihovom broju zbirka i nosi ime. Marguerite se u novelama najviše usredotočila na ljudsku psihu i na postupke svojih likova, a teme novela su često šokantne. Obrađuje teške teme incesta, silovanja, ubojstva, ljubomornih ispada i osvete. Od ljubavnih novela uz Margueritin život najviše je vezana četrdeseta novela u kojoj grof od Josselina smatra da ima pravo izabrati za koga će se njegova sestra udati. Glavna junakinja novele zbog bratove samovolje jedina od sestara ostaje neudana u bratovoj kući. Tajno se udaje za bratu bliskog čovjeka kojeg bi on, kako je više puta govorio, odobrio da je boljeg statusa. Nakon što saznaje za ovaj brak, smatra da je izdan i ubija sestrinog muža.

Nakon novele slijedi rasprava. Parlamente, ime lika pod kojim se krije autorica, mišljenja je da brak treba biti utemeljen na uzajamnoj ljubavi, ali i da se pri sklapanju braka trebaju poštovati odluke roditelja.

Značajnije djelo je i njezina religiozna poema *Le Miroir de l'âme pécheresse* (*Zrcalo grešne duše*) objavljena prvi put 1531. godine u Alençonu te dvije godine nakon u Parizu. Nakon čak deset godina 1544. godine ovo popularno djelo, koje je u doba nastanka izazvalo skandal u vjerskim krugovima i bilo proglašeno heretičnim, prevodi na engleski jezik kći kralja Henrika VIII, buduća kraljica Elizabeta I., tada jedanaestogodišnja djevojčica, kao poklon svojoj maćehi i zadnjoj kraljevoj ženi Katherine Parr.

Na Margueritinu zaštitu i potporu mogli su računati brojni humanisti i književnici, među kojima su značajniji Jacques Lefèvre d'Étaples, Bonaventure des Périers, Clément Marot, François Rabelais, a mnogi joj suvremenici posvećuju svoja djela.⁴⁴

⁴⁴ P. Jourda, *Le mécénat de Marguerite de Navarre*, Revue du Seizième siècle, T. 18 (1931), str. 253–271.

Pjesnik Clément Marot, koji je neko vrijeme po službi bio na njenom dvoru, u jednoj od svojih pjesama opisuje njenu ljepotu i dobrotu koja joj se ogleda na licu.⁴⁵ Marot prvo stupa u službu Marguerite 1519. godine dok je ona još bila udana za vojvodu od Alençon. Ona mu pruža utočište u dvorcu Nérac nakon afere s plakatima (1534) za što je i pjesnik sâm okrivljen kao sudionik. Iako za života nije pristala uz protestantizam, štitila je vjerske reformatore.

Pisma Marguerite de Valois-Angoulême objavio je François Génin u 19. stoljeću, a pisana su od 1521. do njene smrti 1549. godine. Pisma iznose brojne pojedinosti iz privatnog života, ali su i važan povijesni dokument jer Marguerite često piše o tadašnjim političkim i vjerskim zbivanjima u Francuskoj.

U pismu poslanom kralju Franji I. u srpnju 1534. godine Marguerite preporučuje brak Isabel d'Albret, inačicom imena Elizabete, svoje šogorice i vikonta Renéa de Rohana koji traži Isabelinu ruku i želi učiniti sve što može kako bi do braka došlo te se nada da će naići na kraljevu milost. René de Rohan je po oporučnoj želji majke Anne nakon njene smrti (1529) i smrti oca koji je poginuo u bitci kod Pavije (1525) predan na skrb Marguerite de Navarre. Marguerite se prvo zahvaljuje kralju u svoje i u Isabelino ime na brizi koju je iskazao da Isabel osigura udaju na časno i njoj prikladno mjesto odbijajući „toliko nametljivaca koji mu time razbijaju glavu”. Navodi da bi ovaj brak bio po Isabelinoj volji i bio bi prikladan jer se radi o članu francuske plemićke obitelji. Na kraju pisma Marguerite prenosi Isabeline riječi koja izjavljuje da će poštovati kraljevu odluku i pokoravati mu se u tome, ali i u svemu ostalom do kraja života. Brak je kralj ugovorio 6. kolovoza, a sklopljen je 16. kolovoza 1534. godine u Alençonu.⁴⁶ Isabel i René imali su četiri sina, Henrija, Renéa, Jeana, Louisa i kćer François. Sva djeca rođena su u njihovu dvorcu Blain. René de Rohan je ubijen u bitci kod Metz (1552) tijekom opsade ovog grada od strane cara Karla V.⁴⁷

Nakon smrti muža, koji je bio vjeran Katoličkoj Crkvi, Isabel se upoznaje s novim vjerskim strujama. Tako se jedna od najstarijih i najslavnijih obitelji Bretanje okrenula prema novim vjerskim idejama koje su počele uzimati maha diljem Europe. François d'Andelot, protestant-

⁴⁵ J. Bonnet, *Marguerite d'Angoulême, reine de Navarre et Renée de France (1535-1536)*, Marguerite, Renée de France, Bulletin historique et littéraire (Société de l'Histoire du Protestantisme Français), Vol. 37, No. 3 (15 Mars 1888), str. 113.

⁴⁶ F. Génin, *Nouvelles lettres de la reine de Navarre adressées au roi François 1er, son frère*, Paris 1842., str. 123–126.; C. A. Mayer, *Clément Marot et Marguerite d'Angoulême*, Revue d'Histoire littéraire de la France, 86e Année, No. 5 (Sep. - Oct., 1986), str. 824.

⁴⁷ A. Laugel, *La famille et la jeunesse d'Henri de Rohan : 1. La famille*, Revue des Deux Mondes (1829 -1971), Troisième période, Vol. 33, No. 1 (1er Mai 1879), str. 47–49.

kalvinist, s pariškim svećenikom Gaspardom Carmelom, drugim imenom Fleury, posjećuje 1558. godine Bretanju i svraća kod Isabel d'Albret u dvorac Blain. Ona Fleuryju dozvoljava da održi protestantsku propovijed u njenom dvorcu. Nakon njihove posjete Isabel iste godine prihvaća protestantizam i drži propovijedi u svom domu. Godine 1560. dobila je vjersku slobodu od kralja Franje II.⁴⁸

⁴⁸ A. Laugel, *La famille et la jeunesse d'Henri de Rohan : 1. La famille*, Revue des Deux Mondes (1829 -1971), Vol. 33, No. 1 (1er Mai 1879), str. 49–50.

5. Primjena u nastavi latinskog jezika

Nastavni sat s temom Vrančićeva pisma du Bellayju održao bi se u prvom polugodištu drugog razreda opće gimnazije. Moguće je znanje učenika o Antunu Vrančiću sa satova književnosti, no ono uključuje tek najosnovnije biografske podatke i najpoznatija djela *Iter Buda Hadrianopolim* (*Putovanje iz Budima u Drinopolje*) i *De itinere et legatione sua Constantinopolitana Antonii Verantii cum fratre Michaele dialogus* (*Razgovor Antuna Vrančića s bratom Mihovilom o carigradskom putovanju i poslanstvu*), njegova poslanstva u Carigrad i pronalazak natpisa rimskog cara Augusta Monumentum Ancyranum. Zbog gramatičke i sadržajne zahtjevnosti pisma samostalna analiza i prijevod pisma nisu mogući pa bi predavanje bilo usmjereno na bolje upoznavanje s likom i djelom Antuna Vrančića. Najprije bih ukratko objasnila društveni, politički i kulturni kontekst u kojem je Antun živio, zatim bi bila riječ o njegovu djetinjstvu, obrazovanju, karijeri i književnoj djelatnosti. Naglasak bi se stavio na njegovu bogatu korespondenciju, objašnjavajući vrste pisama koje je slao. Kao jedino sredstvo komunikacije na daljinu u ranom novovjekovlju, pisma su brižljivo pisana te su zbog odsutnosti brzog odgovora morala uključivati dijelove na koje u današnjoj komunikaciji više ne nailazimo.

Dano pismo bih objasnila u povijesnom kontekstu njegova slanja i izložila u kratkim crtama njegov sadržaj. Obratili bismo pažnju na njegovu formu, na način obraćanja adresatu na početku pisma i na način pozdravljanja na kraju pisma. Prokomentirali bismo i preveli adresu pisma. Zatim bih učenicima podijelila papir s ukratko navedenim podacima o kojima je bilo riječi u izlaganju. Obratili bi pažnju na superlative kojima obiluje tekst i objasnili razlog njihove upotrebe. Zatim bih učenicima podijelila papir s gramatičkim zadacima. U prvom zadatku bih navela manje rečnične dijelove koje bi trebali pronaći u tekstu i prevesti, npr. *longiore relatione, diversis temporibus, singularem spem, sine scitu suae maiestatis, magno cum dedecore eorum* i nadalje. Radilo bi se o riječima koje su već poznate učenicima i o riječima kojima bi bio pridružen rječnički oblik s prijevodom. Drugi bi se zadatak odnosio na konjugiranje i dekliniranje riječi iz teksta, npr. promjena po licima glagola ili glagolskog vremena glagola *venerabor, colam, curabit, comprobabit, reiecerunt* i drugih i dekliniranje riječi *affectu, probitate, absens, ceteris, aliqua* i tako dalje. Kao i u prvom zadatku, riječi s kojima su se učenici dosad susreli bile bi bez rječničkog oblika, a nepoznate riječi bile bi navedene s rječničkim oblikom i prijevodom.

U trećem bi zadatku učenici trebali prevesti odabrane dijelove teksta. Ovdje bi također nepoznate riječi bile navedene s rječničkim oblikom i prijevodom.

Odabrani dijelovi teksta su sljedeći: *Statuit apud se vestras Dominationes pro singularibus amicis habere velle; Sua Maiestas voluit etiam ad Vestram Dominationem scribere, et nonnulla nunciare; Vicissim vero et sua Maiestas offert eidem amicitiam suam et regium affectum; Salutatur igitur primum Tuam Dominationem Magnificam, deinde plurimum se illi commendat; Ceterum domini Statilii avunculi mei litteras una cum regiis ad Tuam Dominationem Magnificam misi, qui singulariter et fraterne utrique Belayorum se commendat, dicitque multum sese debere eorum amicitiae ob mores, et integritatem vestrarum Dominationum. Nunciauit autem aliqua, quae etiam Reuerendissimo Domino fratri suo latius dixi; Et Dominationem Tuam Magnificam diu bene valere exoptat.* Ove dijelove teksta učenici mogu prevesti bez uvida u cjelinu zato što se radi o dijelovima koji su dovoljno samostalni u odnosu na tekstualnu okolinu i o dijelu pisma kojim započinje nova tematska cjelina.

Zadatke bi učenici rješavali samostalno i čitali naglas. Na kraju sata podijelila bih učenicima prijevod pisma koji bi na sljedećem nastavnom satu ukratko prokomentirali. Kao pomoć pri samostalnom razumijevanju pisma učenici bi dobili papir s navedenim osnovnim biografskim podacima osoba koje se u pismu spominju s naglaskom na podatke koji se izravno tiču pisma. Trebali bi obratiti pažnju na sadržajnu podijeljenost pisma. U prvom dijelu pisma Vrančić rješava službena pitanja, dok u drugom dijelu pisma Guillaumeu objašnjava iznenadnu situaciju koja je snašla njegova ujaka Ivana Statilića. Učenicima bi problem mogla predstavljati kurtoaznost pisma, odnosno ondašnji protokoli koje Vrančić u pismu poštuje. Kako se ne bi izgubila bit pisma, izdvojila bih par minuta da učenicima približim ovaj način sporazumijevanja.

Cilj predavanja je upoznavanje s likom i djelom jednog od najvažnijih hrvatskih humanista i s izvornim tekstom hrvatskog latinizma. Ovaj nastavni sat omogućio bi učenicima produblјivanje shvaćanja utjecaja latinske kulture na hrvatskom i europskom tlu.

6. Zaključak

Antun Vrančić jedan je od značajnijih hrvatskih humanista. Njegova rukopisna ostavština sastoji se od raznovrsnih, ali većinom nedovršenih spisa. Njezin najopsežniji dio čine pisma sustavno skupljena od 1532. do smrti 1573. godine i predana nećaku Faustu Vrančiću. Pisma, zajedno s ostalim rukopisima, dospijevaju u knjižnicu Ugarskog nacionalnog muzeja, odnosno Nacionalnu biblioteku Széchényi u Budimpešti gdje se danas čuvaju. U Francuskoj nacionalnoj knjižnici u Parizu čuva se dosad neproučeno pismo poslano francuskom diplomatu Guillaumeu du Bellayu za vrijeme Vrančićeva boravka u Francuskoj. Radi se o Vrančićevu autografu. Ovo je pismo moguće i jedino koje je uputio Guillaumeu du Bellayu, nastalo upravo zato što Guillaume u to vrijeme nije bio u Francuskoj, već po dužnosti s admiralom Chabotom de Brionom u Engleskoj. Pismo se sadržajno može podijeliti na dva dijela. U prvom dijelu Antun predstavlja svog gospodara, a u drugom dijelu odsutnom diplomatu pojašnjava situaciju u kojoj se našao njegov ujak Ivan Statilić. Nakon neuspješnih dogovora o ženidbi kralja Ivana Zapolje navarskom princezom Isabel d'Albret, Ivan Statilić nepravedno je okrivljen za neuspjeh, želi pred svima dokazati svoju nedužnost i računa na podršku Guillaumea du Bellaya. U pismu Vrančić spominje tadašnje službenike kralja Zapolje, poljskog diplomata Jerolima Laskyja i svog sunarodnjaka Stjepana Brodarića te Guillaumeovog mlađeg brata Jeana du Bellaya, kralja Navare Henrika II. i njegovu ženu, odnosno sestru francuskog kralja Franje I. Marguerite. U nastavi latinskog jezika pismo bi moglo učenicima pružiti priliku saznati više o životu Antuna Vrančića i njegovoj književnoj ostavštini. Upoznali bi se sa sadržajem pisma, drugačijim načinom sporazumijevanja i jednim izvornim tekstom hrvatskog latinizma.

7. Literatura

- D. Amherdt, *Le bilinguisme français - latin dans la correspondance de Jean du Bellay*, Humanistica Lovaniensia, Vol. 58 (2009), str. 53–79.
- J. Bonnet, *Marguerite d'Angoulême, reine de Navarre et Renée de France (1535-1536)*, Marguerite, Renée de France, Bulletin historique et littéraire (Société de l'Histoire du Protestantisme Français), Vol. 37, No. 3 (15 Mars 1888), str. 113–123.
- G. Boulard, *L'ordonnance de Villers-Cotterêts : le temps de la clarté et la stratégie du temps (1539-1992)*, Revue Historique, T. 301, Fasc. 1 (609) (Janvier / Mars 1999), str. 45–100.
- V.-L. Bourrilly, *Guillaume du Bellay, seigneur de Langey (1491-1543)*. Paris 1905.
- V.-L. Bourrilly, N. Weiss, *Jean du Bellay, les protestants et la Sorbonne (1529-1535) : Les poursuites – l'affaire des placards*, Bulletin de la Société de l'Histoire du Protestantisme Français (1903-2015), Vol. 53, No. 2 (Mars-Avril 1904).
- J. Bratulić, 'Hrvatske molitve Antuna i Fausta Vrančića' u V. Lakić (ur.) *Zbornik o Antunu Vrančiću*. Šibenik 2005., str. 183–191.
- Š. Demo, prir., *Antun Vrančić. Tri spisa*, Šibenik 2004.
- L. Dorez, *Catalogue de la collection Dupuy*. Tome I, n° 1-500 / Bibliothèque nationale, Paris 1899-1928.
- M. Franičević, *Povijest hrvatske renesansne književnosti*, Zagreb 1983.
- F. Génin, *Lettres de Marguerite d'Angoulême, soeur de François Ier, reine de Navarre*, Paris 1841.
- F. Génin, *Nouvelles lettres de la reine de Navarre adressées au roi François Ier, son frère*, Paris 1842.
- P. Jourda, *Le mécénat de Marguerite de Navarre*, Revue du Seizième siècle, T. 18 (1931), str. 253–271.
- P. Knezović, 'Biografija kod Antuna Vrančića' u V. Lakić (ur.) *Zbornik o Antunu Vrančiću*. Šibenik 2005., str. 121–133.
- I. Kukuljević Sakcinski, *Glasoviti Hrvati prošlih stoljeća*, Zagreb 1886.

M. Kurelac, »*Vita b. Ioannis confessoris episcopi traguriensis et eius miracula*« u izdanju Ivana Lučića – *Luciusa i njegove »Notae historicae ad vitam*«, Croatica Christiana periodica, Vol. 12 No. 21, 1988.

V. Lakić (ur.), *Zbornik o Antunu Vrančiću*, Šibenik 2005.

A. Laugel, *La famille et la jeunesse d'Henri de Rohan : 1. La famille*, Revue des Deux Mondes (1829-1971), Troisième période, Vol. 33, No. 1 (1er Mai 1879), str. 46–70.

B. Lučin, *Erazmo i Hrvati XV. i XVI. stoljeća*, Prilozi 59–60 (2004), str. 5–29.

C. A. Mayer, *Clément Marot et Marguerite d'Angoulême*, Revue d'Histoire littéraire de la France, 86e Année, No. 5 (Sep. - Oct., 1986), str. 819–830.

Marguerite de Navarre, *L'Heptaméron des nouvelles*. Tome 1 ; réimprimé par les soins de D. Jouaust, avec une notice, des notes et un glossaire par Paul Lacroix, Paris 1879-1880.

D. Novaković (prir.), *Sentimentalni odgoj. Antun i Faust Vrančić*, Šibenik 1995.

D. Novaković, 'Neobjavljena ostavština Antuna, Mihovila i Fausta Vrančića: R-5717 u rukopisnoj zbirci Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu', u V. Lakić (ur.) *Zbornik o Antunu Vrančiću*. Šibenik 2005., str. 155–181.

D. Novaković; V. Vratović, *S visina sve: Antun Vrančić*, Zagreb 1979.

T. Oborni, *King John I of Szapolyai's Diplomat: István Brodarics*, Budapest 2010.

H. Patry, *Guillaume du Bellay*, Bulletin de la Société de l'Histoire du Protestantisme Français (1903-2015), Vol. 54, No. 3 (Mai-Juin 1905).

Anselme de Sainte-Marie et H. Du Fourny, *Histoire généalogique et chronologique de la maison royale de France, des pairs, grands officiers de la Couronne, de la Maison du Roy et des anciens barons du royaume*, éd. Simplicien et Ange de Sainte-Rosalie, Paris, la compagnie des libraires, 1726-1733, Tome IV, str. 71–72.

R. Scheurer, *La carrière ecclésiastique de Jean du Bellay (1498-1560)*, Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance, T. 78, No. 2 (2016), str. 165–195.

S. Solente, *Les manuscrits des Dupuy à la bibliothèque nationale*, Bibliothèque de l'École des chartes, Vol. 88 (1927).

D. Sorić, *Klasifikacija pisama Antuna Vrančića*, Colloquia Maruliana XVIII, 2009.

D. Sorić, “*Antun Vrančić’s “Occasional” Letters in the Light of the Humanistic Treatises of Letter-Writing*”, *Systasis*, 30 (2017).

D. Sorić; T. Serreqi Jurić, *Antun Vrančić: Epistolae ad familiares*. Zadar: Sveučilište u Zadru, 2020.

V. Vratović, Antun Vrančić u knj. *Hrvatski latinisti, I, PSHK*, knj.2., Zagreb 1969.

Čestitka koju je prečasni gospodin Antun Vrančić, prepošt Transilvanije, izrekao u ime Izabele, presvijetle kraljice Ugarske itd. na svadbi poljskog kralja, slavnog gospodina Sigismunda Augusta 9. svibnja 1543.

Govor ostrogonskoga nadbiskupa Antuna Vrančića kojim je u ime svih redova i staleža Ugarskoga kraljevstva pozdravio nadvojvodu Austrije Rudolfa koji je došao u Požun na krunidbu.

LASKI, Jeronim. Hrvatski biografski leksikon (mrežno izdanje). Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2023. Pristupljeno 1. 6. 2023. <https://bl.lzmk.hr/clanak/11274>.

Prilog: Prijepis pisma Antuna Vrančića iz Lochesa, 6. studenoga 1534. godine

Ovo je prvo izdanje Vrančićeva pisma du Bellayu, sačuvanog u Francuskoj nacionalnoj knjižnici (Dupuy 264). Pri priređivanju prijepisa pisma susreli smo se s brojnim titularnim kraticama (*mtas* – *maiestas*, *T. D. M. V. D* – *Tua Dominatio Magnifica, Vestra Dominatio, d.* – *dominus, dominatio, S^{tor}* – *servitor, pp^{tus}* – *praepositus, sct.* – *secretarius, regs.* – *regius*), uz njih vezanim počasnim pridjevima (*mag.* – *magnificus, ser.* – *serenissimus, cl.* – *clarissimus, r.* – *reverendissimus, x'p.* – *christianus, christianissimus, christ.* – *christianissimus*) te s tadašnjim specifičnim bilježenjem i izostavljanjem pojedinih alfabetskih znakova. Originalno bilježenje interpunkcijskih znakova u prijepisu pisma većinski je zadržano, uz par primjera dodavanja i izostavljanja zareza. Prijepis u pisanju velikog i malog slova uz par izuzetaka (npr. *Avunculi, Regiis, Latius*) prati izvorni tekst. Grafija riječi koja odstupa od uobičajene (npr. *nunciare, nunciauit, negocia, negocii*) zadržana je i bilježenje diftonga *ae* poštovano je (npr. *optatę meę*) i prilagođeno (npr. *suae maiestatis, innocentiae suae*). Vrančićevo nedosljedno pisanje riječi *aemulus* (*aemuli / emulorum / aemulorum*) zadržano je u prijepisu.

Magnifice Domine mihi summe obseruande salutem, et mei commendatissime.

Serenissimus Ioannes Rex dominus meus clarissimus intelligit ex domino Broderico, Statilio et Lasky longiore quidem relatione quanto amore, affectuque, ac favore et Reuerendissimus Dominus frater suus Parisinus et tua Dominatio Magnifica olim erga eos, dum hic diversis temporibus legatione fungerentur, ob respectum tamen suae Maiestatis, extiterit. Statuit apud se vestras Dominationes pro singularibus amicis habere velle, et quibus quamplurimum velit imposterum fidere, et suarum rerum credere, modo id ipsi non respuant. Quare cum hoc tempore misisset me sua Maiestas ad Regem Christianissimum voluit etiam ad Vestram Dominationem scribere, et nonnulla nunciare. Salutatur igitur primum Tuam Dominationem Magnificam, deinde plurimum se illi commendat, ac negocia sua, rogans ut iis pro tempore, atque loco velit favere, et adiumento esse. Vicissim vero et sua Maiestas offert eidem amicitiam suam et regium affectum. Sed quoniam absens est Tua Dominatio Magnifica, non dubito quin Reuerendissimus Dominus frater suus, quem ego et nunc, et imposterum uenerabor et colam, tum pro se, tum pro Dominatione Tua Magnifica egregiam tanto Regi nauabit operam, prout iam incepit diligentissime. In quo profecto singularem prae ceteris spem optatę meę expeditionis reposui. Cui rogo velit me per litteras commendare,

tametsi superuacue, cum suam Reuerendissimam Dominationem propensissimo animo erga regem meum esse uideo.

Ceterum domini Statilii avunculi mei litteras una cum regiis ad Tuam Dominationem Magnificam misi, qui singulariter et fraterne utrique / Belayorum se commendat, dicitque multum sese debere eorum amicitiae ob mores, et integritatem vestrarum Dominationum. Nunciauit autem aliqua, quae etiam Reuerendissimo Domino fratri suo latius dixi, ut nec sua, nec tua Dominatio velit fidem adhibere, iis, quae aemuli quidam sui de eo conati sunt hic in Francia persuadere, et odiosum apud et Christianissimum et Serenissimam Reginam ac Regem Navarrae reddere. Ea autem talia sunt. Quidam ex nostris tractarunt ob privatum commodum de collocanda Serenissima Domina Helisabet sorore Serenissimi Regis Navarrae Ioanni Regi domino meo clarissimo sine tamen scitu suae maiestatis. Quod cum non fuisset sequutum, erroris sui culpam in Statilium reiecerunt, dicentes eum id matrimonium diremisse. Qui quidem iurat per immortalem Deum se nunquam hoc improbasse, nec loquutum fuisse, quae illi obiciunt, neque effecisse ut rex illud non contraheret. Immo dicit se omnia bona in huiusmodi matrimonii commendationem praedicasse, et amicitiam Christianissimi Regis conservandam suasisse, quod, quandocumque opportunum fuerit, pluribus testibus, potissimum vero eo ipso Rege suo, in confusionem suorum emulorum comprobabit. Igitur summopere rogat Tuam Dominationem Magnificam ut talibus in se coniectis sceleribus non credat, sed ubi necessarium fuerit intuitu tum amicitiae, tum innocentiae suae defendat. Cui quidem immerito tantum negotii aemulorum malignitas in Francia exhibuit, quod quantum in ipso fuerit delendum probitate sua curabit, magno cum dedecore eorum. Et Dominationem Tuam Magnificam una mecum diu bene valere exoptat. Ex Lochiis 6. Nouembr. 1534.

Seruitor Antonius Wrancius praepositus Budensis, secretarius Regius

Magnifico Domino Gulielmo Belay, domino de Lange et quae sequuntur, mihi semper observando

Veličanstveni gospodine, po meni veoma štovani, pozdrav, i hvalevrijedni!

Presvijetli Ivan kralj, gospodar moj prejasni, doznaje u dužem izvještaju od gospode Brodarića, Statilića i Laskyja kolikom ste se ljubavlju, naklonošću i milošću, i to zbog poštovanja prema Njegovu Veličanstvu, istaknuli i prepoštovani gospodin brat tvoj biskup pariški i Tvoje veličanstveno Gospodstvo nekoć prema njima dok su u različita doba vršili ovdje poslanstvo.

Odlučio je da želi uza se imati Vaša Gospodstva kao istaknute prijatelje, takve u koje se ubuduće što više želi uzdati i povjeravati im svoje poslove, osim ako sami to ne odbiju. Zato je Njegovo Veličanstvo, kada me je u ovo vrijeme poslalo najkršćanskijem kralju, htjelo također pisati Vašem Gospodstvu i ponešto javiti.

On pozdravlja stoga prvo Tvoje veličanstveno Gospodstvo, zatim mu mnogo preporučuje sebe i svoje poslove i moli da ih pomaže i bude podrška u skladu s vremenom i okolnostima. Zauzvrat i Njegovo Veličanstvo istome nudi svoje prijateljstvo i kraljevsku naklonost. No budući da je Tvoje veličanstveno Gospodstvo odsutno, ne sumnjam da će prepoštovani gospodin brat tvoj, kojeg ja i sada poštujem, a i ubuduće ću, kako zbog sebe samog, tako i zbog Tvog veličanstvenog Gospodstva, predano služiti velikom kralju, onako kako je već vrlo brižno započeo. Tomu sam se osobito posebno, više od svega ostalog, nadao za moga željenog poslanstva. Molim da me svome bratu pismima preporučí, premda je to bespotrebno budući da vidim da je Njegovo prepoštovano Gospodstvo vrlo naklono mom kralju.

Nadalje, poslao sam Tvom veličanstvenom Gospodstvu zajedno s kraljevskim pismima i ona gospodina Statilića, mog ujaka, koji se osobito i bratski preporučuje obojici braće du Bellay i kaže da mnogo duguje njihovu prijateljstvu zbog vrlina i ispravnosti Vaših Gospodstava.

Javio je, međutim, nešto što sam i prepoštovanom gospodinu bratu Tvom opširnije razložio; da ni Njegovo ni Tvoje Gospodstvo ne izvoli povjerovati u istinitost onoga što su neki njegovi protivnici o njemu ovdje u Francuskoj pokušali dokazati i učiniti ga mrskim i kod najkršćanskijeg kralja, i kod prejasne kraljice i kralja Navare.

To je pak sljedeće. Neki su se od naših zbog osobnog probitka dogovarali o udaji Elizabete, sestre presvijetlog kralja Navare za presvijetlog gospodina Ivana kralja, gospodara mog prejasnog, ali bez znanja Njegova Veličanstva. Kad im to nije uspjelo, prebacili su krivnju za svoju grešku na Statilića govoreći da je on taj brak raskinuo. On se pak zaklinje besmrtnim Bogom da mu se nikad

nije protivio niti govorio ono što mu predbacuju niti isposlovaio da kralj taj brak ne ugovori. Dapače, kaže da je isticao sve što je dobro u preporuci ovakvog braka i da je poticao njegovo sklapanje kako bi se očuvalo prijateljstvo najkršćanskijeg kralja; to će, kad god bude prikladno, pred više svjedoka, a ponajprije pred samim svojim kraljem na pomutnju svojih protivnika dokazati. Stoga silno moli Tvoje veličanstveno Gospodstvo da ne vjeruje u takve njemu pripisane zločine, već da ga, kad bude potrebno, brani s polazišta prijateljstva i njegove nedužnosti. Njemu je zaista bez njegove zasluge zloba protivnika stvorila toliko poteškoća u Francuskoj i svojim će se poštenjem pobrinuti da to, koliko bude u njegovoj moći, izbriše na veliku njihovu sramotu. Nadalje želi da Tvoje veličanstveno Gospodstvo zajedno sa mnom dugo bude dobrog zdravlja. Iz Lochesa 6. studenog 1534.

Službenik Antun Vrančić prepozit budimski, tajnik kraljevski

Veličanstvenom gospodinu Guillaumeu du Bellayu, gospodaru Langeyja itd, meni uvijek
štovanom

95. 1534

Mag. dno mi sumo obsequio salutis, et mei comp. 100
 Ser. mus Jo. Rex dno meus Linus Intelligis ex dno
 Brodario, Statibus, et Lasky longior qd' vlatioe,
 quanto amor, affectus, et favore et R. mus. f.
 suus Parisius, et Tna. d. n. olim erga eos dum
 diuersis temporibus legatione fungeret, ob respectu
 sup. mhi, extiterit, statuit apud vras. d. pro
 singularibus amicis habere uelle, et quibus qd' plurimum
 uelit impostaru fideri, et suar. vras. credari, mo
 id ipsi no' respuant. Quia cu' hoc tempor' misisset
 me sua intas ad Regem xp. m. soluit et ad. v. d.
 scribere, et nonnulla m'ari. Salutatur igitur
 prima. T. d. n. Deinde plurimum se illi comodat,
 ac rogat sua, rogat ut ijs pro h' tempor', atq' loco
 uelit faveri, et adiumento esse. Virisim no
 et sua intas offert eide' amicitia sua et
 regni affectu, sed qm' absens est. T. d. n. Ho
 dubito quin R. mus. f. suus, qui ego et m'us,
 et impostaru n'abor et colu, tum pro se,
 tum pro d. T. n. ex regia tanto Regi n'abit
 opam, put in m'ari diligetissim', in quo p'fecto
 singulari q' ceteris spem optata m'us expe
 ditiois p'posui. Qui rogo videri m'us p' h' n' comodat,
 tametsi sup' uana, cu' sua. d. p'p'fissio aie
 erga regem m'us esse uideo.

Charu dno Statib' Amiculi mei h'as vna cu' Regijs
 ad. T. d. n. misi, qui singule, et h' n' v'riq'

belajox si comodat, dicit q. multi si si libet eoz
amicitiam ob mone, et inh. gratia. v. r. d. Hincianus
aut aliq. q. et d. r. d. si suo Latius dixi, ut nec
suo, nec tua. v. velit fidu adhiber. ijs, que
amuli quida sui de eo conati sunt hic in francie
psuader. et odiosu apt et christ. et sicut Regind,
ac Regē Namar redder. Ea aut talia sunt. Quida ex nris
tractarut ob privatū comodū de collocanda sicut
v. Heligabat soror ^{my} Regis Namar Jo. Regi nro meo
Cmo sine tū scitu suo intes. quod cū nō fuisset
sequutū, erroris sui culpā in statiliū vixerunt,
dicentes eū id mrimoniū diremissi. qui quidem
iurat per Imortalē dēū si nūq. hoc improbasset,
nec loquutū fuisse, q. illi obijerūt, neq. effecisse
ut Rex illud nō contraheret, Imo dicit si oia
bona in huiusmodi mrimoniū com-dationē p-dicasse,
et amicitia xp. Regis conservanda suasse,
quod, quicūq. opportunū fuerit, pluribus testibus,
potissimū vero eo ipō Regi suo, in confusione
suoꝝ emulorū comprobabit. Iq. sumpt. rogat
r. d. n. ut talibus in se coniectis corint. scelericis
nō credat, sed ubi necessariū fuerit intuitu
tum amicitie, tū iustitie sue difēdat, cui qdū
Imvito tantū negocij amulorū malignitas in
Francie exhibuit, quod quidē in ipō fuerit delin-
dū pbitate sue curabit magno cū dedecorē eoz.
et d. r. Magnificū vno mōm dū bñ v. abire
exoptat. Ex Lochijs 161 Nov. br. 1 5 3 q.
S. Ant. Wracius p. p. h. v. s. f. Reg.

admit
nrc

is
gind,
is
mo
inf
mro
ssot
K,
lam
basse,
si?
ia
casse,
si,
bus,
m.
at
kib
u
q du
n
de lon.
x.
vri

Regg.

Magnifico dno Guilielmo
belaj, dno de Lange, 2°
mi semp obseq^o

[Handwritten signature]

1/3

Paulo deopos salutem.

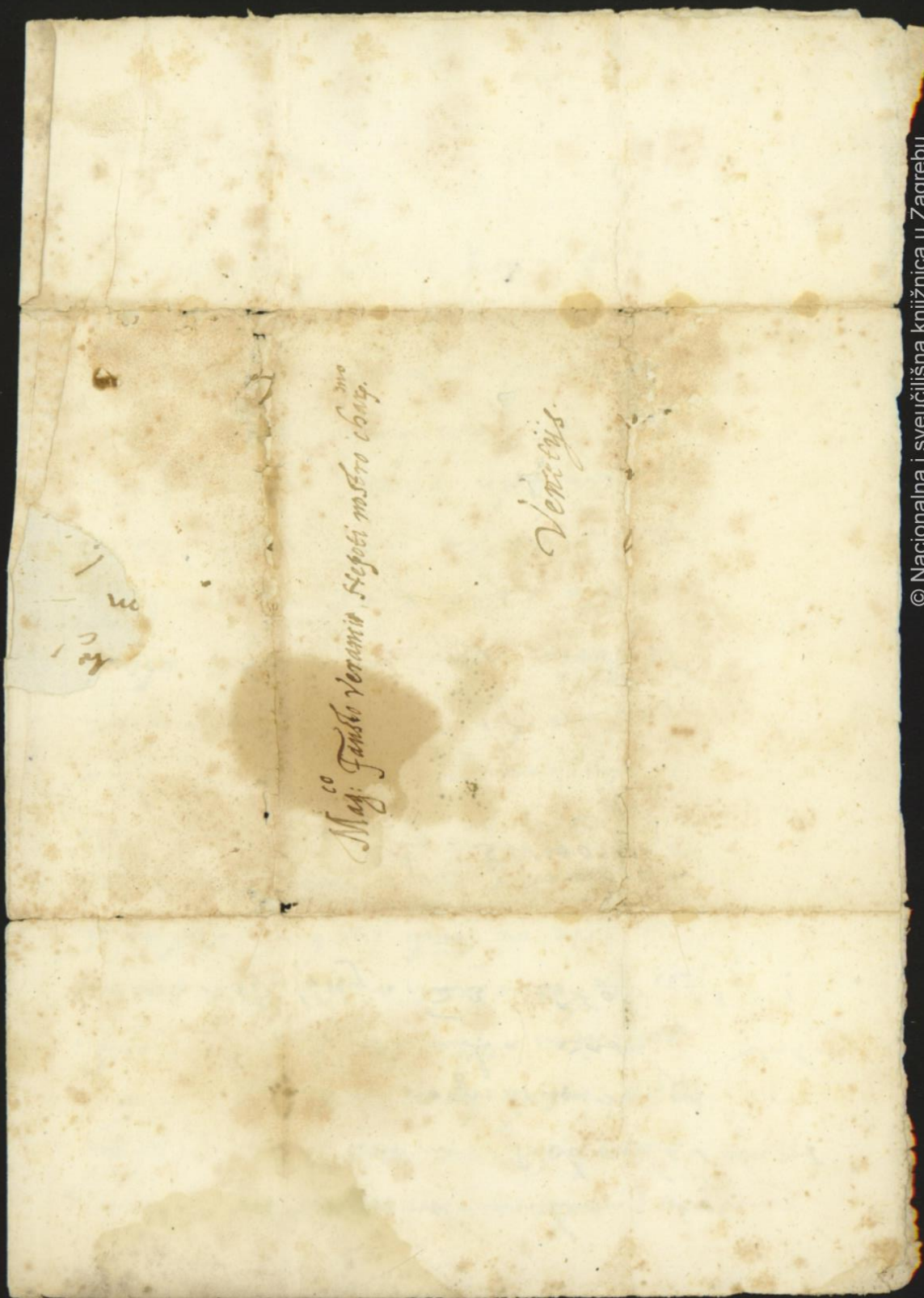
Quot quot hactenus ad me didisti has
venetis, ois accipi. Vtula cu
Casimiro fr. mo. si charta lu-
dov. iam defuit, quo studio
hic no' qrit' panis, neq' acquit',
ut cu' Jo. paulo primo vice Aene,
in Danubio venire poterit.

Subsidia ambabus istis familijs
ad Kat. Jan. mittam. sed non
ad explendos humores meos, qui
de meo ex hungaro hungarus es
factus. Sollem in his civitatibz
agitari. de negotio lausa, quid
me tua sentiat, no' du' me ex-
hore fructi. nec despicit franci
response, si femina sumi mis
foris, ne propter, videtur am
servabit, nec deservet filios, do-

nec adolerunt. Alioquin casam
vires hinc me ego quippe negligam
sed inter honoris domus non
sollicitus, fin de hinc missioni.
si in contentia sua, ut promit
it, sic in ~~sub~~ habit, salua sua
cia, meo exomrabo tantu, selt
at hinc no habetima, parte. De
Notia aut ipius usury, familia
quid me hinc sicut ex inveniunt
Victoria maris de Tivris obento,
notio, sicuti optant, ut hinc
ipius de eis inivi cogit obent.
Ceterum da opiva me multas in
suis pichinis hinc genitus, his
his missi adanzi. Adunthurg
me me maior, me in pover
sint. me in vel in dunt. ob.

adtingant, mit in variora
repleantur. Reliqui est abusus
ambas cognatas suas, in
tota familia vasa. Vale
Posonij. 23. No. 1571

A. Shiozoff

10
m
10

Maj. Januš Veranin ^{mo} ^{bro} ¹⁰ ¹⁰

Vencis